

Katarzyna MICHAŁOWSKA

PROBLEMY DYDAKTYCZNE W NAUCZANIU RACHUNKOWOŚCI I PRZEDMIOTÓW POKREWNYCH

DIDACTIC PROBLEMS IN TEACHING ACCOUNTING AND RELATED SUBJECTS

Katedra Rachunkowości Finansowej i Rachunku Kosztów, Uniwersytet Szczeciński
ul. Adama Mickiewicza 64, 71-101 Szczecin, e-mail: kmichalowska@wneiz.pl

Summary. Problems in teaching accounting refer to subjects of teaching-learning process. The research shows, which didactic problems are observable by students during learning accounting or related subjects. These problems confronted with teachers problems. The research was done thanks to inquiry form on three students groups. In this study the solutions were proposed. They should decrease a negative influence of didactic problems or eliminate them completely.

Słowa kluczowe: nauczanie rachunkowości, problemy dydaktyczne, dydaktyka rachunkowości.
Key words: teaching accounting, didactic problems, accounting didactic.

WSTĘP

Proces nauczania–uczenia się na uczelniach wyższych jest złożony. Główną rolę odgrywają w nim nauczyciel akademicki i student. Nigdy jeszcze rola nauczyciela akademickiego nie była tak oczywista, ale też nigdy nie była tak złożona jak obecnie. Ma on być promotorem zmian, orędownikiem zrozumienia i tolerancji, współodpowiedzialnym za poprawną interpretację świata, za kształtowanie nowego pokolenia (Waloszek 2002). Nauczyciel akademicki dąży do przekazania wiedzy, wskazania metod uczenia się i sposobów rozwiązywania problemów, przedstawienia rozwiązań praktycznych w zakresie omawianych zagadnień. Powinien być on:

- znawcą, ekspertem i erudytą;
- badaczem, poszukiwaczem prawdy;
- mentorem (Chmielewska 2009).

Student natomiast jest odbiorcą przekazywanej wiedzy, kształtuje swoje zainteresowania, poznaje nowe metody uczenia się, rozwija swoje zdolności oraz wykorzystuje nabytą wiedzę w praktyce. Tak przedstawione cele uczestników procesu nauczania–uczenia się tworzą idealny model procesu dydaktycznego, który jednak w pewnym stopniu odbiega od rzeczywistości. Stan rzeczywisty jest przyczyną występowania różnych problemów dydaktycznych, które zakłócają proces nauczania–uczenia się.

Rozbieżności między zadaniem nauczycieli akademickich a zaangażowaniem studentów istniały zawsze. Wynikają one nie tylko z różnic pokoleniowych, odmiennych wzajemnych oczekiwań i różnych celów. Zależą one przede wszystkim od zmieniającego się otoczenia i czynników zewnętrznych, takich jak finansowanie uczelni czy utrzymywanie relacji ze środowiskiem biznesu.

MATERIAŁ I METODY

Badanie przeprowadzono na grupie studentów z trzech kierunków studiów: finanse i rachunkowość, ekonomia, ekonomiczno-prawny. Zastosowano metodę ankiety bezpośredniej z użyciem dwóch kwestionariuszy. W przeprowadzonym badaniu wzięło udział 70 studentów, których podzielono na dwie grupy, uwzględniając inne problemy dydaktyczne w rachunkowości. Pierwszą grupę stanowili studenci I roku finansów i rachunkowości, grupa druga obejmowała studentów z pozostałych dwóch kierunków (odpowiednio z II i III roku studiów). Tylko na finansach i rachunkowości rachunkowość jest przedmiotem podstawowym, ponieważ jest on związany bezpośrednio z kierunkiem studiów. Na dwóch pozostałych kierunkach rachunkowość jest przedmiotem drugorzędnym.

Do opracowania otrzymanych wyników zastosowano również metodę indukcji i dedukcji. Aby zweryfikować problemy dydaktyczne posłużono się metodą sondażu diagnostycznego, polegającą na przeprowadzeniu wywiadów ze studentami i osobami prowadzącymi zajęcia z przedmiotów związanych z rachunkowością.

Celem opracowania jest ukazanie, że w procesie nauczania–uczenia się występuje wiele problemów dydaktycznych, z którymi spotyka się zarówno kadra dydaktyczna, jak i studenci. Problemy te wpływają na jakość kształcenia, zadowolenie z zajęć, efektywność przyswajania wiedzy oraz atrakcyjność zajęć. Zaproponowano również wprowadzenie pewnych działań, mających na celu zniwelowanie negatywnych skutków omówionych problemów.

WYNIKI I DISKUSJA

Pierwszym problemem dydaktycznym w nauczaniu rachunkowości jest niewystarczająca wiedza studentów z zakresu matematyki i przedsiębiorczości oraz słaby poziom ich zdolności analitycznych. Studenci wybierający kierunek finanse i rachunkowość powinni umieć rozwiązywać zadania matematyczne, ponieważ nauka rachunkowości i przedmiotów pokrewnych opiera się głównie na wykonywaniu działań liczbowych. Niemniej jednak 33% badanych studentów uznało, że ich zdolności matematyczne są na złym lub średnim poziomie. Umiejętności analityczne, nabyte w szkole średniej, mają niewątpliwie wpływ na tempo i jakość pracy studentów. W grupach ćwiczeniowych, w których znajdują się absolwenci szkół ekonomicznych, zauważa się szybsze tempo pracy, lepszą współpracę podczas pracy w grupie, efektywniejszą przyswajalność nowej wiedzy, a tym samym lepsze wyniki na zaliczeniach i egzaminach. Wśród badanych studentów będących na pierwszym roku studiów na kierunku finanse i rachunkowość tylko 30% stanowią absolwenci szkół ekonomicznych, w związku z czym wykazują większe zainteresowanie rachunkowością.

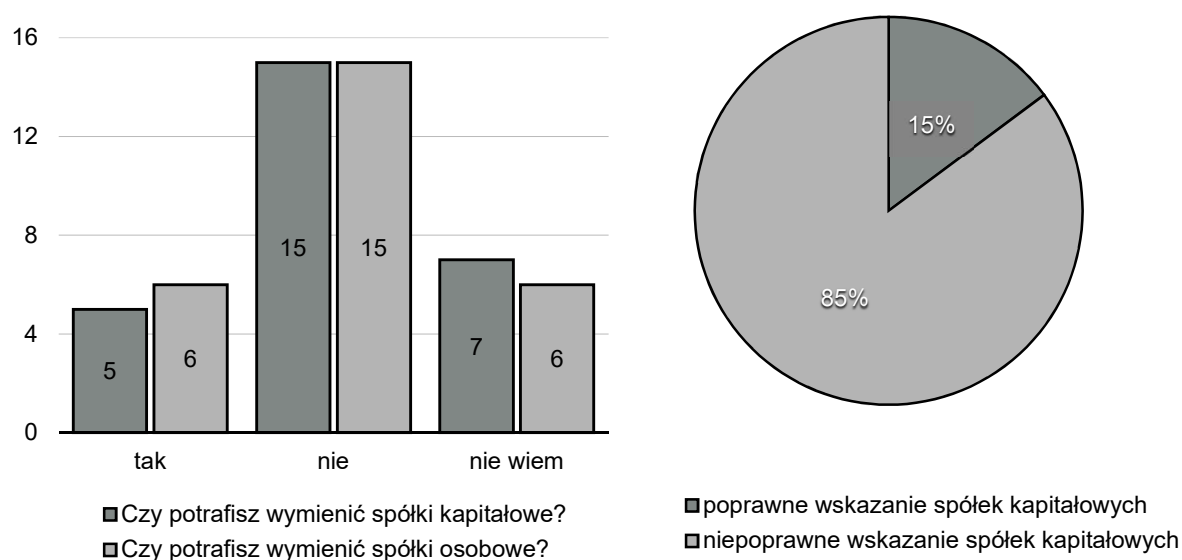
W grupach, w których duży procent studentów stanowią absolwenci szkół ekonomicznych, występuje problem dydaktyczny, polegający na alienacji osób, które ukończyły szkoły o profilu ogólnym. Ich wolniejsze tempo pracy oraz mniejszy zasób informacji z zakresu rachunkowości na początku procesu nauczania–uczenia się stają się przyczyną niechęci do nauki tego przedmiotu. Ta grupa studentów musi poświęcić więcej czasu na samodzielne rozwiązywanie zadań i opanowanie zagadnień teoretycznych. Kadra dydaktyczna prowadzi, co prawda, konsultacje, z których mogą korzystać osoby mające problemy z rachunkowością, jednak niewielu studentów decyduje się skorzystać z tej formy pomocy w trakcie roku akademickiego.

Absolwenci szkół średnich, poza wiedzą z matematyki, powinni wykazać się też znajomością zagadnień ekonomicznych, dotyczących szczególnie:

- wynagrodzeń i ich potrąceń;
- instytucji podatkowych, Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Urzędu Statystycznego;
- rodzajów przedsiębiorstw, podziału spółek na kapitałowe i osobowe.

Zagadnienia te, poruszane między innymi na zajęciach z przedsiębiorczości w szkołach średnich, są istotne w zrozumieniu funkcjonowania jednostki gospodarczej oraz określonych operacji gospodarczych. Student powinien znać terminologię dotyczącą przedsiębiorstw (takie pojęcia, jak: udziałowcy, kapitał założycielski, akcjonariusz, podatek dochodowy, wynagrodzenie brutto, wynagrodzenie netto).

Choć znaczna część studentów wskazywała w badaniu, że w szkole średniej były poruszane te zagadnienia, to jedynie 37% odpowiedziało poprawnie na pytania dotyczące wskazania instytucji, której są przekazywane składki ZUS i podatki. W badaniu zweryfikowano również wiedzę studentów pierwszego roku dotyczącą spółek, zwracając szczególną uwagę na ich podział na kapitałowe i osobowe. Wynik zaprezentowano na ryc. 1.

Ryc. 1. Znajomość spółek kapitałowych i osobowych przez studentów I roku finansów i rachunkowości

Pięć osób potwierdziło znajomość spółek kapitałowych i osobowych, jednak jedynie dwie z nich potrafiły poprawnie wskazać spółki kapitałowe wśród wszystkich wymienionych rodzajów spółek. Poprawne wskazania stanowiły jedynie 15% (cztery osoby spośród 27 studentów pierwszego roku finansów i rachunkowości).

Uczelnia ma niewielki wpływ na wiedzę nabytą przez studentów w szkole średniej. W niwelowaniu negatywnych skutków tego problemu mogą pomóc następujące działania:

- prowadzenie zajęć wyrównawczych dla osób kończących szkołę średnią o profilu ogólnym w ramach konsultacji (zajęcia wyrównawcze realizowane są również w przypadku studentów, którzy zmuszeni są wyrównać różnice programowe);

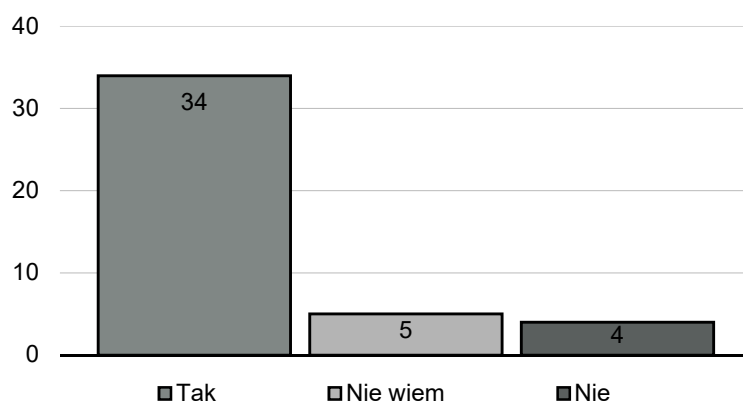
- opracowanie skryptów pomagających w opanowaniu materiału niezbędnego do kontynuowania nauki rachunkowości;
- organizowanie warsztatów wakacyjnych przed rozpoczęciem zajęć dla osób przyjętych na studia lub kandydatów po wniesieniu opłaty rekrutacyjnej;
- zachęcanie uczniów szkół ekonomicznych do studiowania na kierunkach związanych z rachunkowością.

Po pierwszym roku edukacji na poziomie wyższym studenci spotykają się z przedmiotami, które rozwijają podstawy rachunkowości. Największym problemem, z punktu widzenia studentów, jest brak zajęć w programach księgowych. Nie oznacza to jednak, że studenci w ogóle nie pracują z programami. Programy studiów przewidują zajęcia komputerowe dla studentów finansów i rachunkowości w ramach przedmiotów, takich jak:

- sprawozdawczość finansowa,
- rozliczenia publiczno-prawne przedsiębiorstw,
- projektowanie systemów rachunkowości finansowej,
- systemy finansowo-księgowe,
- kalkulacje finansowe,
- narzędzia organizacji rachunkowości,
- badanie sprawozdań finansowych.

Omawiany problem dotyczy głównie studentów innych kierunków, którzy również oczekują zapoznania ich z programami księgowymi pomocnymi w prowadzeniu pełnej księgowości lub rozliczaniu małej firmy.

W badaniu zapytano studentów kierunków ekonomiczno-prawnego i ekonomii, czy uważają, że rachunkowość i przedmioty pokrewne są potrzebne w ich programie studiów. Wyniki zaprezentowano na ryc. 2.

Ryc. 2. Opinia studentów na temat istotności nauczania rachunkowości na ich kierunku

Zdecydowana większość sądzi, że rachunkowość jest przedmiotem istotnym, który w przyszłości może się przydać w życiu zawodowym. Problemem dydaktycznym na wspomnianych dwóch kierunkach jest jednak niezadowolenie studentów z tradycyjnego rozwiązywania zadań, bez użycia komputerów i programów księgowych. Zdaniem studentów przyczyną jest przede

wszystkim brak środków finansowych uczelni na zakup programów księgowych (tab. 1), niedostateczna liczba pracowni komputerowych, a także sylabusy lub programy studiów. Wśród przyczyn wskazywano również niechęć kadry dydaktycznej do pracy na komputerach, co według studentów nie wynika z niewiedzy. W celu rozwiązania zaistniałego problemu można:

- zaproponować studentom pracę na własnych komputerach przenośnych w przypadku niedostępności sal komputerowych;
- zaproponować studentom pracę na dostępnych w internecie darmowych programach księgowych;
- nawiązywać kontakty z przedsiębiorstwami, które mogłyby ufundować programy księgowe do nauki w trakcie studiów;
- zachęcać kadrę dydaktyczną do samodoskonalenia i uczenia się nowych programów księgowych, prezentować przykłady praktyczne w tych programach na wykładach lub ćwiczeniach;
- finansować szkolenia dla pracowników z obsługi programów finansowo-księgowych.

Tabela 1. Wskazane przez studentów przyczyny niestosowania komputerów na zajęciach z rachunkowości lub przedmiotu pokrewnego

	Studenci kierunku ekonomia	Studenci kierunku ekonomiczno-prawnego	Studenci razem
Brak kompetencji kadry dydaktycznej	1	2	3
Brak środków finansowych na programy księgowe	10	13	23
Niedostosowane sylabusy i programy studiów	11	14	25
Brak dostępności sal komputerowych	9	7	16
Brak zainteresowania studentów pracą na komputerze	2	5	7
Niechęć kadry dydaktycznej do stosowania programów księgowych na zajęciach	5	6	11

Dzisiejsza sytuacja gospodarcza sprawia, że trudno jest znaleźć pracę, która nie miałaby w swoim zakresie obowiązków pracy na komputerze. Po ukończeniu szkoły wyższej studenci znajdują się w środowisku zdominowanym przez edytory tekstu, arkusze kalkulacyjne, bazy danych, programy specjalistyczne i wyszukiwarki internetowe (Petty 2010). W związku z tym, kontynuując proces edukacji na studiach, powinni oni zostać przygotowani do korzystania z tych narzędzi, bo w przeciwnym wypadku nie będą dobrymi pracownikami.

Kolejnym problemem w nauczaniu rachunkowości jest bierność studentów. Jak już wspomniano, niemal każdy ankietowany wyraził opinię, że rachunkowość jest przedmiotem potrzebnym na jego kierunku. Jednak na zajęciach ćwiczeniowych zauważa się brak zaangażowania w rozwiązywanie zadań. Bierność może dotyczyć wyłącznie pewnych sytuacji, ale może być również zachowaniem trwałym. Nieangażowanie się w wykonywanie zaleconych czynności może wynikać to z tego, że:

- student w przeszłości ponosił porażki, które skutkują poczuciem bezradności, brakiem chęci do pokazania swoich umiejętności;

– nauczyciel akademicki przyjmuje postawę dominującą, wskutek czego studenci nie biorą aktywnego udziału w zajęciach, ponieważ uważają dyskusje za bezcelowe i nieskuteczne. Bierność może być również spowodowana innymi czynnikami, niezależnymi od sytuacji na zajęciach. Zalicza się do nich między innymi:

- sposób bycia, abulię (chorobliwą niezdolność do podejmowania decyzji);
- lenistwo, rozumiane ogólnie jako niechęć do nauki i pracy spowodowaną wygodnictwem (Obuchowska 2009);
- uwarunkowania psychogenne (bierność jako wyraz protestu, bierność jako rezygnacja wskutek braku sukcesów, bierność jako zahamowanie spontaniczności, bierność neurotyczna, która ma spowodować zwrócenie uwagi prowadzącego zajęcia lub uzyskanie jakiejś korzyści).

W wypadku bierności studentów literatura nie wskazuje uniwersalnych rozwiązań zapobiegania temu zachowaniu. Jest to bowiem problem szczególnie złożony, a postępowanie zapobiegawcze zależy od rodzaju bierności. W praktyce proponuje się jednak wprowadzanie nowoczesnych metod nauczania, atrakcyjnych dla studentów narzędzi pracy, korzystanie z materiałów nauczania aktywizujących studentów, sprawdzanie pracy studentów i ocenę ich aktywności w celu motywowania ich do nauki i zdobywania wiedzy. Bardzo ważne jest również stopniowanie wymagań i unikanie nadmiernie trudnych zagadnień. Nauczyciele akademicy powinni również dopuszczać do podejmowania przez studentów samodzielnych decyzji i dokonywania przez nich wyborów, co sprzyja aktywności.

Wśród problemów dydaktycznych w nauczaniu rachunkowości i przedmiotów z nią związanych można wyodrębnić:

- ściąganie i oszustwa,
- błędy i nieaktualne dane w literaturze,
- brak odpowiedniej liczby pozycji literatury przedmiotu,
- rozbieżność między materiałem omawianym a materiałem na ćwiczeniach,
- nieobecność studentów na wykładach nieobowiązkowych,
- różne style nauczania nauczycieli akademickich.

Próby ściągania studentów na zaliczeniach i egzaminach i innego rodzaju oszustwa, w celu otrzymania oceny pozytywnej z przedmiotu, są problemem dydaktycznym, z którym kadra akademicka styka się od wielu lat. Próby oszustw niełatwo wykryć, zwłaszcza w przypadku prac zaliczeniowych polegających na robieniu projektu. Coraz częściej pojawiają się plagiaty. Studenci, nie chcąc kopiować prac z internetu, zlecają ich pisanie podmiotom zewnętrznym, łamiąc tym samym prawo. Czasami studenci wynajmują osobę do napisania egzaminu. Problem ten nie jest rozpowszechniany ze względu na zachowanie dobrego imienia uczelni lub wydziału oraz samego wykładowcy. Działaniami mającymi zapobiegać oszustwom są między innymi:

- sprawdzanie w indeksach podczas zaliczenia zdjęcia z osobą zaliczającą;
- zadawanie pytań kontrolnych po napisaniu pracy zaliczeniowej;
- sprawdzanie wiedzy z przedstawionego projektu, pytanie o wyniki i wnioski;
- tworzenie wielu formularzy egzaminów / zaliczeń, aby osoby siedzące obok siebie nie miały możliwości odpisywania;
- budowanie świadomości studentów o prawnych skutkach oszustw;
- kary dyscyplinarne za oszustwo lub jego próbę;

- informowanie kadry dydaktycznej o metodach oszustw studentów, by byli świadomi tego problemu;
- prowadzenie rozmów ze studentami, mających na celu uświadomienie im, że oszukiwanie jest zachowaniem niepoprawnym, a także przedstawianie korzyści, jakie daje nauka i podnoszenie kwalifikacji w sposób legalny.

Próby ściągania i oszustw nie są wyłącznie winą studentów – kadra dydaktyczna nie powinna dawać do tego sposobności oraz lekceważyć problemu. Wpływa on bowiem w sposób bardzo niekorzystny na wizerunek absolwentów uczelni w oczach przyszłych pracodawców.

Błędy i nieaktualne dane w literaturze (dotyczące między innymi stawek podatkowych, przepisów prawnych), a także błędy w odpowiedziach do testów, błędne rozwiązania przykładów dezorientują studentów, którzy są niepewni swojej wiedzy i popełniają podobne błędy na egzaminach / zaliczeniach).

Brakuje odpowiedniej liczby pozycji literatury przedmiotu (szczególnie jeśli chodzi o przedmioty specjalistyczne z dziedziny rachunkowości), różnorodności zbiorów zadań, z których student sam mógłby korzystać w ramach przygotowywania się do egzaminu / zaliczenia (warto zwrócić tu uwagę na fakt, iż studenci niechętnie korzystają ze zbiorów zadań bez rozwiązań, gdyż nie mają potwierdzenia ich poprawności).

Istnieje rozbieżność między materiałem omawianym na wykładach a materiałem na ćwiczenia – choć problem nie powinien występować w praktyce ze względu na istnienie sylabusów i scenariuszy zajęć, to nie można jednak wykluczyć przypadków losowych, które wpływają na nieodbywanie się zajęć (godziny dziekańskie, dni rektorskie, wykłady zaproszonych gości ze środowiska zewnętrznego, absencja wykładowców). Zaplanowane godziny ćwiczeń należy wówczas modyfikować, dostosowując się do omówionych już treści wykładowych. Wpływa to na nauczanie jednego zagadnienia kosztem innego, co może obniżyć skuteczność procesu nauczania rachunkowości w całości. Współzależność wykładów, ćwiczeń i pracy własnej studenta ma istotne znaczenie dla jakości procesu kształcenia i jest zwykle podejmowana przez nauczycieli akademickich rachunkowości, chociaż jest to zadanie szczególnie trudne (Stępień i Pogodzińska-Mizdrak 2011). Ogólny program przedmiotu, szczegółowe zagadnienia oraz ich podział na wykłady, ćwiczenia i pracę własną studenta muszą być dobrze powiązane, aby mogły spełniać oczekiwania.

Problemem jest też nieuczestniczenie studentów w wykładach i brak wiedzy teoretycznej, niezbędnej do rozwiązywania zadań i pracy samodzielnej. Zauważa się, że wielu studentów nie chodzi na wykłady, gdyż uważa, że prowadzone są w sposób mało ciekawy i nieprzystępny. Studenci skarżą się na przepisywanie slajdów i przepisów prawnych. Prowadzący mogliby zaoszczędzić czas studentów i udostępnić im te materiały po wykładach, co jednak mogłoby prowadzić do wzmożonej absencji na zajęciach. Świadomość korzyści z uczestniczenia w wykładach stanowi zatem najważniejszy element prowadzący do wykluczenia tego problemu.

Różne są style nauczania osób prowadzących zajęcia – problem ten występuje, gdy w kolejnych semestrach następują częste zmiany osób uczących rachunkowości i przedmiotów pokrewnych. Sposób przekazu, stosowane materiały, liczba wykonywanych zadań z nauczycielem lub samodzielnie wpływają na jakość nauczania rachunkowości. Odmiennie style nauczania powodują niezrozumienie przez studentów przekazywanych treści, a inne metody rozwiązywania zadań mogą znacznie je komplikować. Problem ten można rozwiązać, przypisując jednej grupie studentów jedną osobę prowadzącą wykłady i ćwiczenia z różnych przedmiotów związanych z rachunkowością.

Warto zauważyć, że problemy dydaktyczne występują po obu stronach procesu nauczania–uczenia się – zarówno kadry dydaktycznej, jak i studentów. Aby proces dydaktyczny był skuteczny, oczekuje się zaangażowania obu stron. Zauważając zaistnienie jakiegokolwiek problemu dydaktycznego w nauczaniu rachunkowości, należy podejmować natychmiast środki zapobiegawcze. Im szybciej skoryguje się odchylenia, tym lepsze wyniki zostaną osiągnięte na koniec procesu nauczania–uczenia się.

PODSUMOWANIE

Ciągłe doskonalenie pracy dydaktycznej jest obowiązkiem każdego nauczyciela, również akademickiego. Jakość pracy i stopień zaangażowania dydaktyka przekłada się na wyniki uczących się i efektywność procesu nauczania, a tym samym na jakość przyszłych pracowników i menedżerów. Stosowanie różnorodnych narzędzi i metod nauczania uatrakcyjnia zajęcia, eliminuje bierność studentów. Przeprowadzone badanie pokazało, jak wiele błędów jest popełnianych w edukacji na uczelniach wyższych. Problemy dydaktyczne wynikają z braku zaangażowania nauczycieli akademickich, z podejścia studentów, lecz niektóre są spowodowane czynnikami zewnętrznymi. Ograniczony budżet szkół wyższych ma wpływ na stosowane narzędzia i materiały dydaktyczne, a w szczególności wyposażenie sal w tablice interaktywne i komputery. Według studentów zajęcia z rachunkowości powinny być prowadzone w pracowniach komputerowych, powinny dotyczyć nie tylko księgowania, ale przede wszystkim posługiwania się programami finansowo-księgowymi, co znacznie zwiększyłoby ich szanse na zatrudnienie.

Środki finansowe są również barierą w rozwoju nauczycieli akademickich. Uczelnie wyższe inwestują w rozwój naukowy swoich pracowników, a nie w rozwój dydaktyczny. Nie przeznaczają środków na szkolenia z programów finansowo-księgowych, które są wykorzystywane na zajęciach z rachunkowości. Demotywuje to pracowników, obniżając ich zaangażowanie w pracę dydaktyczną.

Badanie wykazało również, jak istotny wpływ na proces nauczania–uczenia się rachunkowości ma poziom wiedzy ze szkoły średniej. Uczelnie wyższe powinny podjąć działania w celu pozyskiwania absolwentów szkół ekonomicznych z całego województwa oraz młodzieży szczególnie uzdolnionej matematycznie. Tymczasem należy wyrównywać poziom wiedzy i zdolności studentów, wprowadzając zajęcia wyrównawcze lub wydając specjalne skrypty, które pomogą w uzupełnieniu wiedzy.

PIŚMIENNICTWO

- Chmielewska I.** 2009. Rola i zadania nauczyciela akademickiego, w: *Nauczyciele wobec wyzwań współczesności. Doświadczenia – badania – koncepcje*. Red. W. Przygońska, I. Chmielewska. Łódź, WSH, 235.
- Obuchowska I.** 2009. *Problemowe zachowania uczniów*, w: *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*. Red. K. Kruszewski. Warszawa, PWN, 382.
- Petty G.** 2010. *Nowoczesne nauczanie. Praktyczne wskazówki i techniki dla nauczycieli, wykładowców i szkoleniowców*. Sopot, GWP, 363.
- Stępień M., Pogodzińska-Mizdrak E.** 2011. Wybrane problemy dydaktyczne rachunkowości w uczelni wyższej. *Zesz. Nauk. UE Krak.* 849, 114.

Waloszek D. 2002. Porozumienia się jako kompetencje nauczyciela XXI wieku, w: W poszukiwaniu wyznaczników kompetencji nauczyciela XXI wieku. Red. E. Koziół, E. Kobyłecka. Zielona Góra, Uniwersytet Zielonogórski, 141.

